

GERDA VAN
WAGENINGEN

Zilver

Een familiegeheim
ontrafeld

ZILVER

Gerda van Wageningen

ZILVER

Uitgeverij Zomer & Keuning

ISBN 9789401905763
NUR 301

© 2015 Uitgeverij Zomer & Keuning
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht

Omslagontwerp Julie Bergen, Riverside Studio
Omslagfoto Yolande de Kort / Arcangel Images

www.zomerenkeuning.nl

Alle rechten voorbehouden

PROLOOG

Het was de afgelopen nacht volle maan geweest. Andrea de Oude staarde door het raam van de stal naar buiten. Ze voelde zich onrustig vanbinnen, al kon ze niet verklaren waarom.

Het stormde, maar dat was niet ongewoon. De wind loeide steeds harder om de oude Zeeuwse boerderij. Ook de dieren in de stal begonnen onrustig te worden. Zelfs vader beende keer op keer naar buiten. Ginds, op de zeedijk, stonden verschillende kerels over het water te kijken en met elkaar te praten. De wind trok aan hun kleren. Het was springtij en halverwege die zaterdagmiddag van 31 januari 1953 was het vloed. Ook haar vader ging naar de dijk om naar de hoogte van het zeewater gaan kijken. Toen hij meer dan een uur later terugkwam, schudde hij er zorgelijk zijn hoofd over. ‘Het water staat hoog. Veel te hoog.’

Maar de Zeeuwen leefden al eeuwenlang met de zee en de storm. Andrea kon niet goed verklaren waarom ze zich vandaag zo onrustig voelde.

De storm joeg uit het noordwesten over het land. Volgens de laatste berichten op de radio hier en daar zelfs met vlagen van orkaankracht. Moeder De Oude leek er niet veel last van te hebben. Rustig als altijd poetste ze het oude familie-zilver op. De twee zusjes en het broertje van Andrea zaten aan de tafel. Andrea was de oudste van de kinderen uit het gezin De Oude, drie meisjes en een jongen. Sara Lena was de benjamin van het gezin, tien jaar jonger dan Andrea. Andrea was net

twintig geworden, haar broer Alfons was drie jaar jonger. Haar moeder vertelde eens van de enorme blijdschap in de familie, toen er na haar geboorte, gevolgd door maar liefst drie miskramen, eindelijk een zoon en stamhouder geboren werd, een opvolger voor de mooie hoeve die het gezin bewoonde in de buurt van het Zeeuwse Serooskerke, op Schouwen-Duiveland.

Twee jaar later was Fransina nog geboren en weer een paar jaar later als hekkensluis dus de lieve, vrolijke Sara Lena.

Andrea had, zoals gebruikelijk was op zaterdag, brood gebakken en het grind buiten aangeharkt, zodat alles netjes was voor de komende zondag. Ze hoefde haar moeder niet te helpen met het zilver. Haar moeder hield ervan dat zo blinkend mooi op te poetsen, dat ze zich er bijna in spiegelen kon. Ze keek even naar haar moeders' handen. Het oude zilveren bestek, dat vroeger aan haar grootmoeder had toebehoord, en dat nu een plaatsje had in het kabinet, samen met grootmoeders' pepermuntdoosje, blonk haar tegemoet. Moeder keek er tevreden naar en glimlachte toen naar haar oudste dochter. 'Ik mis grootmoe nog elke dag,' verzuchtte ze. 'Ze is alweer vijf jaar dood. Na de oorlog is ze gaan tobben en daar is ze nooit meer bovenop gekomen.' Met een lichte zucht die op die woorden volgde, deed moeder haar snoer granaten af. Daaraan zat een zilveren slotje, dat nu aan de beurt was om zorgvuldig te worden opgepoetst.

Vader rukte de deur open en kwam binnen na een nieuwe inspectieronde rond de boerderij. 'Het zint me niets. Het water moet gaan ebben, maar het blijft even hoog tegen de kade staan, alsof het nog steeds vloed is, zegt Leendert van de bureu. Hoever zal het vannacht dan opkomen, Griet, als er een nieuwe vloed komt?'

'Dat weet alleen de Heer, Ko.' Moeder keek nauwelijks op van het poetsen.

Andrea trok haar mantel dicht om zich heen. Ze wist zelf niet waarom ze het ineens zo benauwd kreeg. Buiten rukte de wind meteen aan haar rok. Ze huiverde. Het was koud. Haar blik gleed over de omgeving. Alles kende ze hier, het was zo vertrouwd, ze was hier immers geboren en opgegroeid. Ze zou hier ook wel sterven, dacht ze. Andrea rilde ervan. Wat een rare gedachte zomaar op een late zater-

dagmiddag, als je pas twintig was en je de leeftijd had om aan trouwen en het stichten van een gezin te gaan denken. Haar schoolvriendinnetje Thona Flikweert zou dergelijke nare gedachten vast niet kennen.

De schemering was ingevallen en de contouren van het omringende landschap vervaagden snel in de toenemende duisternis. Andrea huiverde en plotseling drong het tot haar door, hoe snijdend koud het buiten was. Ze haastte zich dan ook prompt naar binnen.

Haar moeder was inmiddels klaar met het poetsen van het zilver. Ze had haar ketting weer omgedaan en de voorwerpen bij elkaar boven op het dressoir gelegd. Ze was al druk bezig met het snijden van het brood. Andrea dekke, zoals van haar werd verwacht, de tafel. Om zes uur schoof het gezin De Oude zoals gebruikelijk om de tafel voor het avondbrood. ‘Het lijkt wel of de wind nog verder is toegenomen,’ verzuchtte haar moeder met een bezorgde blik naar haar man. ‘Ik begin bang te worden, Ko.’

Vader antwoordde gelaten, dat er de hele nacht wacht gelopen zou worden op de dijken. Zodra hij gegeten had, verdween hij weer in de donkere winternacht, om bij de andere mannen te gaan kijken. Om beurten zouden ze wacht gaan lopen, de hele nacht en als het nodig was ook de volgende dag, net zolang tot het water weer terugstroomde naar de zee en niet langer hoog tegen de dijken bleef beuken.

Toen vader De Oude halverwege de avond handenwrijvend tegen de kou weer binnenkwam, schudde hij bezorgd het hoofd. ‘Ook de havenmeester loopt wacht, en niemand gaat weg,’ vertelde hij, terwijl zijn vrouw zich haastte om hem van warme koffie, een borreltje en een plak ontbijtkoek dik besmeerd met boter te voorzien. ‘Ik ga straks eveneens terug, Griet. Geef het zakflesje met jenever maar mee en misschien ook twee klaargemaakte boterhammen of zo, want het kon weleens een lange en koude nacht worden. We zoeken weliswaar een beetje beschutting in het weeghuisje of achter de dijk, want een man blijft nauwelijks overeind in deze wind, zo hard stormt het. Om elkaar te verstaan moeten we schreeuwen. Ik hoorde, dat de loodsdiensten op zee inmiddels zijn gestaakt, en dat er vannacht waarschijnlijk sche-

pen in de problemen zullen komen.’

Vader De Oude zweeg en leegde het borrelglaasje in twee teugen. Hij schoof het over tafel naar zijn vrouw toe en die wist wat dat betekende. Ze vulde het opnieuw voor ze het zakflaconnetje vulde en daarna de fles zorgvuldig opborg. Een borrel was best, maar dit was geen nacht waarin een man te diep in het glaasje moest kijken. Ze sneed twee dikke boterhammen, smeerde er niet te zuinig boter op en belegde ze met een flinke plak spek. Ze was een vrouw die vond dat er goed gegeten moest worden. Andere luxe was voor haar niet belangrijk, maar op het eten zou ze niet willen bezuinigen en dat was ook niet nodig. Ze waren welgestelde boerenmensen, ze hadden een knecht en een meid in dienst en van de opgroeiende kinderen werd vanzelfsprekend verwacht, dat ze de handen zonder mopperen uit de mouwen staken. Alfons met zijn zeventien jaren, was uitgegroeid tot een waardevolle hulp voor zijn ouder wordende vader, die de veertig inmiddels gepasseerd was. En als hij in de toekomst trouwde, zou hij vanzelfsprekend de boerderij overnemen.

Vader dronk ondertussen nadenkend van zijn koffie. Zijn ogen stonden erg bezorgd, zag Andrea, die aan tafel zat te breien. Sokken voor Alfons. Boerenmensen die klompen droegen, konden heel wat sokken aan.

‘Waarschijnlijk komt het water vannacht met de nieuwe vloed nog hoger. We gaan vloedplanken tegen het nieuwe aardappelpakhuis zetten, om dat tegen het water te beschermen. Misschien moeten we die zelfs met aarde beschermen en Adrie beweerde, dat we voor alle zekerheid de zakopheffer boven op de aardappelen moeten gaan zetten, om de motor zo nodig tegen het zoute water te beschermen.’ Vader De Oude nam een laatste slok, pakte het pakje met twee klaargemaakte boterhammen aan en stopte het zakflesje met jenever in een zak. ‘Ziezo. Blijven jullie maar niet op, hoor. We kunnen verder toch niets doen. Op de dijken wordt goed gelet.’

‘Als u er morgenochtend nog niet bent, breng ik wel brood en koffie,’ beloofde ze. ‘Misschien moeten jullie lang werken in de strijd tegen het water.’

‘Je bent een beste meid,’ bromde hij. Hij kneep even speels in haar

wang, voor hij naar de deur liep. Andrea keek de gestalte na, die in de donkere en koude stormnacht verdween, nog niet wetende dat dit het laatste was wat ze ooit van haar vader zou zien.

Om negen uur was het bedtijd geworden. Andrea wist zelf niet waarom, maar ze liep naar het dressoir en zag dat haar moeder in haar ongerustheid het gepoetste zilver helemaal vergeten was op te ruimen. Zonder dat te kunnen verklaren, pakte ze het zilver op en knoopte dat in haar schort. In het kabinet stond vaders' geldkistje. Dat pakte ze ook op, ze deed er nog de foto van haar grootouders bij. In haar schort knoopte ze dat alles bij elkaar en ze legde het op tafel. Soms deed een mens dingen zonder zich van het waarom bewust te zijn, en bleek pas veel later, hoe belangrijk dat was geweest.

Haar ouders sliepen beneden, maar moeder wilde nog een poosje opblijven omdat ze nog niet kon slapen met die storm. Ze zou straks een warme kruik voor zichzelf maken, anders kon ze met haar koude voeten niet in slaap komen.

Zoals gebruikelijk was, sliepen de kinderen op zolder. De jongste meisjes deelden het vroegere ledikant van hun grootmoeder aan de ene kant van de koekoek, Andrea sliep in het ledikant dat aan de andere kant stond. Alfons had een eigen bed aan de andere kant van de zolder, afgescheiden door een gordijn.

'Kun jij slapen, Andrea?' vroeg haar zusje Fransina met een benepen stemmetje.

'Vertrouw maar op God,' raadde ze aan omdat ze ook niet wist wat ze anders kon zeggen om het bange meisje gerust te stellen, terwijl ze de olielamp zo laag draaide dat ze het licht uit kon blazen. De wind spookte onvermoeibaar rond het huis, maar toch was Andrea snel in slaap gevallen.

Ze werd wakker uit een diepe slaap van een vreemd geluid dat ze eerst niet kon thuisbrengen. Maar toen ze met een schok besepte, dat de kerkklokken luidden in het holst van de nacht, zat ze meteen klaarwakker rechtovoreind in haar bed. Kerkklokken! Dat betekende dat er onraad was! Water of brand, dan werden de klokken geluid. Water? Kwam het water?

Andrea stond meteen naast haar bed en schudde haar zusjes wakker.

Ze riep naar Alfons. ‘Wakker worden. Er is iets aan de hand. Moeder... Moeder!’ Ze schoot in een impuls in haar warme kleren, omdat het zo ijzig koud was op zolder, en droeg haar broer en zusjes op zich eveneens zo warm mogelijk aan te kleden. Daarna haastte ze zich de trap af en zag in het voorbijgaan dat het halfvijf was geweest. Bijna ochtend, gelukkig was het bijna ochtend!

Er werd aan de deur gerukt en oom Iman strompelde naar binnen. ‘Het is vreselijk op de dijk,’ snikte hij helemaal overstuur. Warempel, oom huilde en Andrea had nog nooit een volwassen man zien huilen! Haar hart begon van schrik in haar keel te bonzen. ‘Het water komt. Jullie moeten opstaan en wat brood meenemen. Misschien kunnen jullie nog vluchten. Iedereen moet proberen weg te komen naar een hoger gelegen deel van de polder. Naar de dijk, naar het dorp, we weten zelf niet meer, waar het nog veilig is. Ik ga de beesten los snijden, dan kunnen ze weg als het water ook hier komt. Je weet maar nooit! Het water staat zo hoog dat het over de dijk heen slaat en de sloten lopen over, zo vol water staan ze.’

Moeder De Oude kwam in haar nachtopon de keuken in. ‘Pook het fornuis op, Andrea,’ beval ze onverwacht kordaat, maar oom schudde het hoofd. Hij deed de deur open om naar de beesten te gaan en tot hun aller ontzetting zagen ze op dat moment golven van water naar binnen stromen, dat dreigend de keuken in begon te lopen, met nietsontziende kracht.

‘Gaan jullie maar liever naar boven,’ bedacht oom toen. ‘Snel, naar boven allemaal. Neem kleren en eten mee. De weegbrug is ondergelopen. Alleen je vader en de havenmeester zijn nog op de dijk gebleven. Iemand is midden in de nacht de voorzitter van het waterschap gaan waarschuwen, maar zijn auto is volgens zeggen in de polder blijven steken, zodat hij niet meer op de dijk kan komen. De koster is ook gewaarschuid. Je hoort de klokken luiden. Het water staat angstaanjagend hoog. Waarschijnlijk is al ergens een dijk doorgebroken, nu het water zomaar het huis in loopt. Snel. Snel! Jullie moeten vluchten. De beesten, och, die arme beesten!’ Oom verdween weer in de stormnacht.

‘Vluchten?’ Met grote angstogen keek haar moeder in de ogen van

Andrea. ‘Maar waarheen dan?’

‘Morgen is alles vast weer voorbij, moeder, maar nu moeten we geen risico nemen. Het nieuwe stoomgemaal ligt aan de binnenkant van de dijk. Daar zullen we wel veilig zijn, denk ik. Laten we daar maar heen gaan.’

Alfons rukte de deur open om oom Iman te gaan helpen. Meteen stroomde het water met nog veel meer kracht de keuken binnen. Sara Lena begon te gillen van angst. Iedereen riep door elkaar heen. ‘Dan maar naar boven, naar zolder,’ bromde Andrea, terwijl ze de slaapkamer van haar ouders in stormde, de kleren van haar moeder greep en een paar tellen later zelfs nog het schort van de tafel griste, waarin ze nog maar een paar uur geleden hun geld en wat spullen bij elkaar had gebonden. Ze had geen tijd meer om brood en kaas uit de kelder te halen. De kelder was ondertussen vol water gelopen, want het bleef maar komen en stroomde nu met ongekende kracht het huis binnen. ‘Naar boven, moeder, voor we door het water worden meegesleurd. Alfons, help moeder naar boven. Je kleren, moeder, in je nachtopvat je boven kou. Oom!’ riep ze door de openstaande deur in het zuigende water de donkere en onheilspellende nacht in.

‘Oom probeert de beesten los te snijden. Misschien kunnen ze zich redden,’ snikte moeder. ‘Kwam hij maar terug, Andrea. En vader... Waar blijft vader toch?’

Andrea moest haar naar boven duwen. Alfons had een kaas uit de ondergelopen kelder kunnen redden. Meer niet. Haar voeten en de onderkant van haar rokken waren drijfvat geworden. Gelukkig had ze boven nog meer kleren liggen, en ook droge sokken.

Ze kropen bij elkaar in de bedden om een beetje warm te blijven. De klokken bleven maar luiden. Angstaanjagend vond Andrea dat, nog angstiger dan het water dat ze het huis had zien binnenkomen. Het geloei van de wind overheerste en overstemde bijna alle andere geluiden. Ze trok droge kleren en sokken aan. Even later gluurde Andrea door het raam van de koekoek naar buiten, maar de nacht was zo aardedonker dat er niets te zien was.

Het huis kraakte in zijn voegen. ‘Moeder, misschien moeten we toch proberen te vluchten, de polder door. Als het water niet te hard stijgt,

kunnen we dat voorblijven.’

‘Was je vader maar hier,’ snikte haar moeder machteloos, en in haar hulpeloosheid deed ze het enige wat ze kon verzinnen. Ze vouwde haar handen voor een woordeloze smeekbede aan de hogere kracht, waar ze al haar leven lang op vertrouwde.

Andrea aarzelde niet. ‘Misschien kan ik even gaan kijken of we misschien toch nog weg kunnen komen,’ hoopte ze. Maar halverwege de trap zag ze pal onder haar voeten van alles ronddrijven. Het water nam in zijn kracht alles mee. Ontzet door de ravage vluchtte ze weer naar boven. ‘We lopen helemaal onder, moe. Het water staat al zeker een meter hoog en alles drijft rond, tot de tafel en de stoelen toe. Er is geen redden meer aan, we kunnen niet weg.’

Het huis trilde en kraakte vervaarlijk. Andrea werd nu werkelijk bang en voor het eerst realiseerde ze zich, dat zich in de donkerste uren van deze nacht iets verschrikkelijks voltrok. Het huis schudde nog heftiger.

‘Alfons, er ligt touw daarginds in de hoek. Het ledikant van grootmoeder is het grootste en het is van hout. Laten we er twee matrassen op leggen en die vastbinden. Laten we wat kleren in kussenslopen doen en ik heb in mijn schort het zilver en het geld. Laten we alles vastbinden. Als het huis het niet houdt, kunnen we het bed als vlot gebruiken, in de hoop dat we blijven drijven.’

Sara Lena hilde hartverscheurend. Fransina stopte haar hoofd weg onder een deken. Moeder bad nog steeds en had haar schort over het hoofd getrokken. Alfons was net als Andrea. Zij tweeën waren de enigen, die nog min of meer tot handelen in staat waren. De jongen wilde steeds meer spullen op het bed vastbinden, maar Andrea schudde het hoofd. ‘Dan kunnen we er zelf niet meer bij of we verdrinken omdat het kantelt, Fons.’

Er klonk donderend geraas, maar ze hadden er geen idee van, waar dat door kwam. De jongen keek door de koekoek naar buiten de aardedonkere nacht in. ‘Er drijft van alles rond, Andrea.’

Hoe laat zou het inmiddels zijn? Zes uur? Zeven uur? Nog even en het zou licht worden, dan konden ze eindelijk zien wat er in de aardedonkere polder allemaal gebeurde en het zou verschrikkelijk zijn, dat

wist Andrea ook wel.

Toen trilde het huis nog erger. Vijf mensen kropen dicht opeen gepakt op het bed, net toen de helft van het huis zomaar open leek te scheuren, in elkaar stortte en even later dreven ze op hun ledikant het woeste water in, de donkere ijsskoude nacht in. Geen van allen konden ze nog een geluid geven, van pure doodsangst.

Toen Andrea zo ver van haar ontzetting was gekomen dat ze achterom durfde te kijken, zag ze het laatste deel van de ooit zo mooie boerderij in het kolkende water verdwijnen. Inmiddels hadden de kou en de ontzetting over wat er gaande was, haar zo bevangen dat er niets meer echt tot haar door leek te dringen. Haar lijf bevroor, haar geest eveneens. Er dwarrelde natte sneeuw naar beneden. Ze trok Sara Lena opzij, toen er een lichaam voorbij dreef. Ze herkende dat lichaam. Het was oom Iman. Ze kon niet eens meer huiveren. Waar ze heen dreven, wist ze niet. Overal dreef van alles rond. Zodra ze ergens tegenaan botsten, zou het wankele drijvende ledikant kantelen en zouden ze allemaal reddeloos verloren zijn in de kolkende golvenmassa.

Er stond een sterkte stroming. Of ze kort of lang ronddreven, wist Andrea niet. Soms sloot ze haar ogen. Net als haar moeder bad ze doorlopend. Wat kon een mens nog anders doen in deze zee van nood en verschrikking?

Ineens klonk er geluid door. ‘Hier, hier, grijp het touw, vasthouden.’ Andrea schrok op uit de onverschillige bevroren toestand waarin ze terecht was gekomen. Ze schrok enorm, toen ze ineens een grote schuur vlak voor zich op zag doemen. Haar hart kwam weer tot leven en begon als een razende te bonken. ‘Moeder, moeder, we zijn bij Flikweert aan komen drijven!’

Haarscherp zag ze ineens Thona's bange gezicht door de zolder steken, waarvan een deel van de pannen verdwenen was. ‘Kom, kom bij ons op zolder, het is veel te gevaarlijk op dat vlot.’ Het bed schudde en wankelde. Alfons kwam tot bezinning en met een onverwachte kracht in zijn magere jongemannenhanden probeerde hij het touw vast te grijpen, dat naar hen toe werd gegooid. Bij de derde worp had

hij het vast, Andrea pakte het ook vast, met haar ene hand en de andere arm sloeg ze stevig om haar broer heen, die op zijn knieën op het bed was gaan zitten. Langzaam, tergend langzaam, werd het drijvende ledikant met vijf doodsbange mensen erop dichterbij de schuur getrokken.

Besef van tijd had Andrea niet langer. Er werd nog een ander touw naar hen toegegooid. Flikweert, de vader van haar schoolvriendinnetje en buurmeisje Thona, gooide dat. 'Kinderen eerst.' Andrea pakte het touw en beval Alfons hun reddingslijn stevig vast te houden, zodat ze niet weg konden drijven. Er dreef nu een aantal dode varkens om hen heen, verdronken in de kolkende watermassa. Ze probeerde er niet naar te kijken. Ze bond het touw om het middel van Sara Lena. Gillend van angst werd het meisje even later over het grauwe water de zolder op getrokken, waar Thona haar onmiddellijk droog begon te wrijven. Pas nu merkte Andrea dat haar kleren doornat geworden waren en dat ze het zo koud had gekregen dat ze het niet eens meer voelde.

'Fransina,' fluisterde moeder met blauwe lippen van de kou, maar ze had haar schort van het hoofd getrokken en het hardop uitgesproken radeloze bidden was opgehouden. 'Wacht, ik help je even.' Moeder kwam overeind, het bed wankelde, Andrea viel en kon nog net een van de spijlen vastgrijpen, maar Fransina gleed van het bed af en haar rauwe doodscrek was indringend te horen, voor de stormgeluiden alles overstemden.

Haar moeder maakte opnieuw een onverwachte beweging, alsof ze haar dochter na wilde springen. Haastig bond Andrea het touw om het middel van haar moeder. Gillend van ontzetting: 'Daar drijft ze, daar drijft mijn lieve schat,' werd ook moeder even later de zolder op getrokken.

'Alfons, nu jij,' bromde Andrea.

'Niets ervan,' antwoordde de jongeman. 'Jij eerst. Ik trek me na jou aan dit touw op, en bind het om mijn eigen middel zodra dat van jou vastzit.'

'Je bent een held, Fons.'

'Jij ook. Ga.'

Ze zweefde door de lucht, zag niets, hoorde niets, voelde niets, tot Thona haar vastpakte en hartverscheurend snikte. ‘Je bent er. Je hebt het gered.’

‘Fons?’

Haar broer werd als laatste op de zolder getrokken. Even later kwam Andrea zoveel bij zinnen, dat ze zag dat er wel twintig mensen bij elkaar zaten weggedoken in een hoekje van de zolder. Drijfmaten kleren werden uitgetrokken. Er hadden kisten met oude kleren op deze zolder gestaan, die nooit meer gedragen werden. Die oude dingen kwamen nu goed van pas. Het maakte niet uit wat versleten was of niet paste, het was droog en het gaf warmte, daar ging het om. Andrea kreeg zelfs een slok uit een jeneverfles te drinken. ‘Je moet warm worden. Laten we zo dicht mogelijk bij elkaar kruipen, mensen.’ Ondanks de hachelijke situatie van de mensen daar op die zolder, waar de ijzige wind vrij spel had gekregen, wist Andrea dat ze hier veiliger was dan op hun wankele ledikant, dat een speelbal was van golven en stromingen. Geen idee waar dat ledikant gebleven was. Misschien zou het ergens aanspoelen, misschien was het al in de golven verdwenen.

Ineens merkte Andrea op, dat ze iets in haar handen klemde. Het was het schort met het zilver en het geldkistje van haar vader. Ze had er helemaal niet meer aan gedacht, maar het kennelijk in een impuls vastgepakt, vlak voordat ze omhoog werd getrokken. Maar wat had een mens aan zilver, als het leven niet eens zeker was?

*

De ochtend brak aan. De ochtend, die geen enkele Zeeuw ooit van zijn leven meer zou vergeten. De rest van Holland sliep nog in zalige onwetendheid. Een enkeling had telefoon, er was radio, maar op dat moment was buiten het getroffen gebied nauwelijks bekend, welk een ramp zich voltrok in het Deltagebied van het land. Zeeland werd het zwaarst getroffen, zeker Schouwen-Duiveland, maar ook in grote delen van de Zuid-Hollandse eilanden en zelfs tot in Brabant toe, had het water zich ongenode toegang verschaft.

De mensen die bij elkaar gekropen op de zolder van Flikweert deze bange morgen zagen dagen, durfden nauwelijks iets te zeggen van ontzetting, zodra het morgenlicht het mogelijk maakte, iets van de verdronken omgeving te onderscheiden.

Zo ver het oog reikte, werden ze omringd door water. Ginds in de verte, bij het duingebied, zou het misschien droog gebleven zijn, omdat het land daar zo veel hoger lag dan het lage polderland. Er dreef van alles in het rond, niet alleen stukken dak, huisraad en dode dieren, maar ook verdronken mensen. Moeder hilde toen het grauwe morgenlicht zijn eerste stralen over het verdronken landschap wierp. Ze had in de afgelopen nacht een van haar kinderen voor haar ogen zien verdrinken, het schrijnende verlies begon nu pas ten volle tot haar door te dringen. Het was een nacht geweest, die voor hen allemaal alles had veranderd. Spraken ze vroeger over voor en na de oorlog, voortaan zou het hier zijn: voor en na de ramp.

Andrea huiverde van de kou. Ondanks alles voelde ze dat ze honger had, maar er was geen eten en het was nog maar de vraag, wanneer ze weer iets te eten zou krijgen. Er had gelukkig een po op zolder gestaan, omdat Thona daar sliep. Gelukkig maar. Er werd door Flikweert een oud stuk deken aan twee verroeste spijkers opgehangen. Wie van de po gebruik moest maken, kon zodoende nog enige afzondering zoeken.

In het dorp waren enige tekenen van leven te zien, merkte een van de mannen op. Verderop in de buurt van het dorp, waar het water kennelijk niet al te diep was, stonden losgesneden dieren verdwaasd in het water, zonder te weten waar ze heen moesten. Het was nu eb en onvermijdelijk kwam er over enkele uren een nieuwe vloed opzetten. De mensen die bij elkaar groepten op de zolder van Flikweert, vreesden die nieuwe vloed meer dan ze elkaar durfden te bekennen. Het water had immers vrije toegang gekregen tot het verdronken land. Onontkoombaar zou de komende vloed nieuwe verwoestingen met zich meebrengen. Hoelang zou deze zolder hen allen nog kunnen dragen? Zouden ook zij ten slotte verzwolgen worden door het wasende water?

‘Bij Mol hangt een wit laken buiten. Laten we dat ook doen,’ brom-

de Flikweert. ‘Dan kunnen redders zien, dat we hulp nodig hebben.’ ‘Er zullen toch wel redders komen?’ fluisterde Thona’s moeder. ‘Natuurlijk komen die.’ Het was Flikweert zelf, die hen vroeg, allemaal samen de handen te vouwen en de ogen te sluiten, om redding af te smeken bij de enige macht en kracht die dit alles oversteeg. Om kracht te vragen, deze verschrikking te doorstaan. Om te bidden voor hen, die er niet meer waren en voor hen die de getroffen mensen moesten zien te redden.

Er klonk angstig blaffen van een hond in de verte, na het bevend uitgesproken amen. Om een uur of één, een van de mannen had zijn vestzakhorloge weten te redden, begon het water opnieuw de verdronken polder binnen te lopen. In de verte, bij het dorp, zagen ze hoe mensen met een roeiboort uit hun huizen werden gehaald en ergens in het dorp moesten mensen zich verzamelen. Ze zwaaiden en eenmaal werd er teruggezwaaid, maar het water stortte zich nu met volle kracht over het reeds verdronken land en hulp kon hen niet meer bereiken.

Zonder eten en verstijfd van de kou moesten de mensen daar op die zolder een paar uur later een tweede bange nacht in gaan. Donker, met in de nanacht alweer een nieuwe vloed. Van slapen kwam nauwelijks iets terecht. Andrea kroop tegen Thona aan en haar andere arm sloeg ze om Sara Lena heen, die snikte en hardop vroeg of Fransina nu in de hemel was. Haar moeder dacht van wel.

Een andere vrouw merkte op, dat de Heer het druk moest hebben, nu er ineens zo veel mensen... Ze durfde het verder niet eens uit te spreken.

Andrea keek verdwaasd naar het natte schort. Het was opengegaan, zag ze nu pas, waar en wanneer wist ze niet. Het kistje van haar vader met hun geld en de foto van haar grootouders waren verdwenen. De ketting zat er gelukkig nog wel in. Vreemd genoeg zat het zilver er ook nog in. Ze pakte het snoer granaten en zei moeder dat ze de ketting maar het beste om kon doen, dan had ze de minste kans die alsnog kwijt te raken. De ketting die ze van haar grootmoeder had geërfd. Andrea bond het zilveren bestek samen met het pepermuntdoosje opnieuw stevig vast in het natte schort, en ze knoopte dat

schort daarna stevig rond haar middel vast. Het was immers het enige wat ze nog had, nu haar ouderlijk huis door de zee was verzwolgen. Op de tweede dag zagen ze hoe in de middag een vissersboot zich de polder in waagde met de stroom van het opkomende water mee, zo de polder in. Opnieuw zwaaiden ze met het witte laken. Net voor opnieuw de duisternis inviel, kwam het schip moeizaam hun kant op varen. De verdwaasde mensen leefden op, hoop leefde op om ten slotte toch aan een verschrikkelijke verdrinkingsdood te ontsnappen, de hoop blies weer leven in hen. ‘Ze komen hierheen. Mensen, we worden misschien wel gered!’

Het schip kwam zo dichtbij als de schipper durfde. Opnieuw moesten mensen zich met een touw vastbinden, zich met hun laatste restje moed in het gruwelijke water storten, om dan door de mannen aan boord te worden gehesen, want iedereen begreep wel, dat het schip niet zomaar tegen de op instorten staande schuur af kon meren. Moeder De Oude sprong huilend de golven in, krijste dat ze vast Fransina achternaging, maar druipend en al werd ze even later aan boord gehesen. De een na de ander werd van de zolder gehaald, vrouwen en kinderen eerst, dat sprak vanzelf.

Toen Andrea aan boord werd gehesen, viel ze even flauw. De spanning, de kou, de honger, de dorst vooral, nu ze gered was, lieten haar laatste krachten haar prompt in de steek. Ze voelde iets op haar lippen branden. Een doodvermoeid mannengezicht goot jenever tussen haar verkleumde lippen. ‘Nog even volhouden, meissie. We varen straks naar de dijk. Als jullie eenmaal droge grond onder de voeten hebben, word je verder geholpen en krijg je droge kleren en wat te eten. Volhouden, hoor!’

Terwijl de laatste mannen aan boord gehesen werden, hoorden de mensen die op het nippertje van de zolder werden gered, de eerste verhalen. Overall vormden mannen reddingsploegen die probeerden te redden wat er nog te redden viel, maar het was verschrikkelijk wat ze allemaal hadden gehoord en gezien. Het nieuws drong kennelijk maar langzaam door tot de rest van het land.

Bij Noordgouwe had de dijk het gehouden, daar werden ze nu heengebracht. Ze zouden nogmaals het water in moeten om op de dijk te

kunnen komen, maar sterke mannen wachtten hen daar op om hen aan land te trekken. Nog even volhouden, de redding was nabij.

Iedereen deed maar wat. Ze voeren over het land waar wegen en sloten onzichtbaar waren geworden, waar verraderlijke versperringen van prikkeldraad onzichtbaar in de golven waren verdwenen, en hekken die aan het oog onttrokken waren voor het wankelende vissersbootje in de sterke stroming, een groot gevaar vormden. Maar na een eindeloze hoeveelheid tijd, toen de schemering snel plaatsmaakte voor de opnieuw ingevallen duisternis, weer door het water, werd Andrea aan land getrokken, de dijk op, waar mannen uit het dorp de drenkelingen meenamen en verspreidden over verschillende huizen waar men opvang kon bieden.

Ze keek om zich heen naar moeder en Sara Lena, maar die zag ze niet meer. Alfons wel. Ze greep haar broer bij de mouw. ‘Laten we samen blijven,’ huilde ze. Maar dat huilen, of het nu van opluchting of van ontzetting was, bracht weer gevoel in haar lichaam. Ze klappertandde weer en ze wist niet eens hoelang het geleden was dat ze de kou had gevoeld. ‘Lopen, dan blijft je bloed stromen,’ beval Alfons. Hand in hand liepen ze met een van de mannen mee.

Ze werden naar een boerderij gebracht. Het was er overvol met mensen. Ze moesten hun natte kleren uitdoen en zich droogwrijven. Er was niet meer dan een oude paardendecken, die ze om zich heen kon slaan, maar die was droog. Ze kreeg een boterham en zelfs een kom koffie. De koffie was warm en zoet, en toen ze dat alles ophad, voelde Andrea hoe het leven terugkeerde in haar lichaam en zelfs in haar brein.

Iemand reikte haar droog ondergoed aan. Het was veel te groot, het was een lange mannenonderbroek, maar dat deed er niet toe. O, wat voelde dat een stuk beter, maar ze was zo koud, zo door en door koud, zou ze het ooit in haar leven nog wel warm kunnen krijgen?

Een jongeman die ze niet kende, wees haar dat ze mee moest komen. In het bakhuis van de boerderij brandde het vuur in de oven. ‘Hier is het lekker warm,’ zei hij. ‘Jullie hebben het gered, maar er zijn veel mensen verdronken.’

‘Ons zusje ook. We hadden een vlot gemaakt van een bed en matrassen.’

sen, maar ze viel eraf, zo de golven in. En ik heb mijn oom dood voorbij zien drijven. De dieren... alles is verdronken.' Andrea hilde, ze kon het niet helpen.

De jongeman knikte. 'Kruip maar dicht bij het vuur. Je moet warm worden. Hang jullie eigen kleren zo veel mogelijk uit, zodat die kunnen drogen. We doen hier wat we kunnen. Heel het dorp helpt. Iedereen bidt dat deze dijk het houden zal, tot we geëvacueerd kunnen worden. Hoe heet je?'

'Andrea. Andrea de Oude. Dit is mijn broer Alfons. Mijn moeder en zusje Sara Lena zijn ook gered, maar ik zie ze hier niet. Ik weet niet waar ze zijn. En vader... wie heeft er iets van mijn vader gehoord?'

'Ik ben Job van der Poll. Huil maar uit, Andrea. Jullie hebben iets verschrikkelijks meegemaakt.'

Ze knikte en keek hem na. Een lange gestalte. Vreemd, hier met Fons samen in het bakhuis bij de brandende oven, voelde ze ineens een gevoel van veiligheid over zich heen komen, toen ze hem nakeek. Zoals hij had aangeraden, hing ze de kleren van Fons en zichzelf uit om te drogen. Ze knoopte het schort open. Het bestek en het pepermuntdoosje zaten er nog in. Ze wreef erover en kreeg er tranen van in haar ogen. Dit had ze tenminste nog! Dit was alles wat ze nog van vroeger had. Verder was ze alles kwijtgeraakt.

Even later kwam Thona binnen. 'Ben je hier? We horen binnen vreselijke verhalen, Andrea. In het dorp hebben kerels haastig vloten gemaakt, om zo te proberen mensen van hun daken te halen. Roeiboten zijn er niet genoeg. Overal zitten nog mensen op de daken en op zolders. Hoeveel er verdronken zijn, weet niemand. Ze zijn bezig met het vullen van zandzakken, maar overal zijn dijken doorgebroken en de zee heeft vrij spel gekregen in de polder.'

Op de een of andere manier was ze toch in slaap gevallen, tussen Fons en Thona in, op de vloer van het bakhuis. Overal lagen mensen tegen elkaar aangedrukt, overal hing nat goed te drogen, zag ze. Het maakte het benauwd binnen.

Toen ze wakker werd, deed haar hele lichaam pijn. Honger voelde ze niet langer. Ze stond op en begon wat rond te lopen, want door lopen

kwam ze in beweging en begon het bloed weer te stromen.

In de loop van de morgen kreeg ze een kom warme soep, wat was dat lekker! Ondanks al het verdriet, de ellende die de mensen hier hadden doorstaan en nog doorstonden, begon de hoop vat op hen te krijgen. Andrea liep de dijk op en keek over het water in de richting waar hun huis had gestaan. Er was niets meer van te zien. Ineens merkte ze dat ze naast de jongeman stond, die de vorige avond zo vriendelijk voor haar was geweest. ‘Ook op het nippertje gered?’ vroeg ze, om toch wat te zeggen.

‘Dit is de boerderij van mijn ouders. We hebben op dit moment zesenvijftig mensen in huis. Er wordt over gepraat om te proberen iedereen naar Zierikzee te krijgen, daar kunnen schepen aanmeren om de mensen naar het vasteland te brengen. Voorlopig kan hier niemand blijven wonen, Andrea.’

Ze knikte verslagen.

‘Kijk.’ Job stootte haar aan en ineens kwam er een lach over zijn gezicht. ‘Zie je dat daar? In de lucht? Dat is een helikopter. Misschien is die wel van het leger, misschien komt er nu werkelijk georganiseerde hulp op gang. Jullie kunnen hier weg.’

‘Jij niet dan?’

‘Ik help mijn land weer opbouwen. Er zullen handen genoeg nodig zijn om de dijken te dichten, de doden te begraven, de dode dieren te verzamelen, en ooit, ooit moet de polder weer land worden, land waarop weer net als altijd gewassen kunnen groeien om de mens te voeden. Zo zal het gaan, Andrea.’

‘Ik weet het niet.’

Hij keek haar recht in de ogen. ‘Onze boerderij heet Nooitgedacht. Laat me weten, waar je naartoe wordt gebracht. Schrijf me een briefje, hoe het je vergaat. Beloof je me dat?’

Ze keek in zijn bruine ogen met een groene vlek erin. En ineens knikte ze. ‘Dat zal ik doen, Job. Ik beloof je, dat ik ooit terugkom naar Schouwen, om er boerin te worden en het land te laten opbloeien, zoals jij zegt dat het zal gebeuren.’ Ze lachten naar elkaar en Andrea haastte zich terug naar de warmte van zijn ouderlijk huis.

Ze werden ten slotte met paard en wagen over half ondergelopen en soms wel droogstaande wegen naar Zierikzee gereden. Op de een of andere manier begonnen ze eraan te wennen de ontstellende verwoesting om zich heen te zien. Ze zag dat mannen moe gewerkt, uitgeput, gedreven door wanhoop, nog steeds probeerden mensen te redden, die meer dood dan levend nog op sommige zolders zaten. De eerste lichamen spoelden aan tegen de dijk die het gehouden had. De doden moesten geborgen worden en werden vaak haastig aan de voet van de dijk begraven, althans voorlopig. De overlevenden moesten het gebied verlaten. Het vee dat gered was werd verzameld en zo goed als dat ging verzorgd. Het schaarse eten begon op te raken.

In Zierikzee stonden vele koeien bij de kerk vastgebonden. Boerenmensen molken de koeien, er kwam hooi en voer, waarvandaan, daar vroeg ze maar niet naar. In de stad waren vele huizen vernield, ook daar waren mensen verdronken, maar er was geen tijd om er lang bij stil te staan. Gelukkig had ze Fons en Thona bij zich, dan voelde ze zich niet zo alleen. Ze kon alleen maar hopen, dat moeder Sara Lena bij zich had, zodat haar kleine zusje niet helemaal alleen zou zijn met haar verschrikkelijke herinneringen. Niemand had iets van haar vader gehoord, hoe vaak ze ook naar hem vroeg.

De volgende nacht sliep ze met heel veel andere mensen op de zolder boven een herberg. Sommige mensen hadden een kussensloop bij zich, waarin ze haastig nog wat spulletjes hadden kunnen meenemen. Een man had zijn stokoude hondje ternauwernood uit het water kunnen redden en bleef maar herhalen dat het diertje zijn allerdierbaarste bezit was. Veel mensen misten net als Andrea familieleden en wisten niet, of die de ramp hadden overleefd of juist niet. Andrea had alleen haar schort met een paar zilveren voorwerpen erin.

Er deden allerlei verhalen de ronde. Een vrouw had een baby gekregen op net zo'n wankele en overvolle zolder als waar zij bij Flikweert op hadden gezeten. Thona maakte zich bezorgd over haar familie. Ze waren gered, maar waar waren ze gebleven? Er werden mensen ziek door de geleden kou en honger, er stierven zelfs mensen die aan het water waren ontsnapt, aan de gevolgen van de ontberingen. Maar ook zagen ze in die dagen in de stad militairen, tekenen dat er georgani-

seerde hulp op gang begon te komen.

Er waren inmiddels twee helikopters boven het eiland in de lucht, zeï men, een Nederlandse en een Amerikaanse, die geredde mensen invloog naar Burgh, het dorp tegen de duinrand, waar het water niet kon komen doordat het daar hoger was. Er waren meer vissersschepen gekomen om geredde mensen naar veiliger plekken te varen. Er werden op enkele plaatsen die niet onder water stonden, telefoonverbindingen hersteld. Slechts de meest welgestelde mensen hadden over een telefoon beschikt, voor het water kwam, maar nu waren die apparaten een zegen, omdat men beter op de hoogte kon blijven van wat er in de verschillende dorpen gebeurde.

Naarmate er meer bekend werd, nam de ontzetting toe. Vooral de dorpen Nieuwerkerk en Ouwkerk bleken verschrikkelijk zwaar getroffen, omdat het water in die dorpen van twee kanten was gekomen en de krachten van die botsende waterstromen hadden daar een onvoorstelbare ravage aangericht. In die dorpen waren dan ook de meeste slachtoffers te betreuren.

Er was nergens elektrisch licht meer. Overal waren mannen bezig om met zandzakken dammen te leggen, in de hoop dorpskernen die niet te diep in het water stonden, voor verder onheil te behoeden. En de mensen die de lichamen van de slachtoffers moesten bergen, hadden de allerzwaarste taak.

Zierikzee bleef bedreigd, nu de zee door alle dijkdoorbraken vrij spel had gekregen in de meeste polders van het eiland. Op donderdag werden Andrea, Alfons en Thona met vele anderen verscheept naar het veel veiliger Rotterdam, maar eenmaal daar aangekomen beseften ze, dat zelfs hier, zo ver landinwaarts, het water over de kaden was gelopen en straten en kelders blank had gezet.

Vele hulpvaardige mensen vingen in die dagen de berooide drenkelingen op. Andrea besepte heel veel geluk te hebben, toen ze werden ondergebracht bij een domineesgezin, waar ze een kamertje kreeg op de zolder, dat ze met Thona kon delen, terwijl Alfons op een strozak naast dat kamertje kon slapen. Als ze 's nachts gingen slapen, kregen ze een warme kruik mee. Er werden overal in het land kledinginzamelingen gehouden. Ze kregen andere kleren, schoon ondergoed, er

was warm water en ze konden zich voor het eerst in vele dagen weer eens goed wassen, hun haren wassen en hun tanden poetsen. Ze hadden niet langer honger en kregen voor het eerst een bord met warm eten, een balletje gehakt, gekookte aardappelen met jus en zuurkool. Ondanks alle zorgen had ze zelden in haar leven zo lekker gegeten! Mevrouw De Beukelaar waste hun van het zout en het vuil stijf geworden kleren uit. ‘Misschien kunnen we wat ondergoed en kousen voor jullie kopen,’ hoopte ze. ‘Jullie hebben werkelijk niets meer, behalve deze kleren.’

Pas op dat moment drong een vreselijke waarheid tot Andrea door. Ze had niets meer, alleen het beetje zilverwerk. Maar...

Zilver! Haar zilver! Ze had haar zilver niet meer! En dat was het moment, waarop ze zich in haar eentje op het zolderkamertje terugtrok om te huilen, zo hard te huilen terwijl ze dacht dat ze daar nooit meer mee op zou kunnen houden. Ze had haar zusje Fransina voor haar ogen zien verdrinken en op dat moment niet eens gehuild. Ze had het lichaam van haar oom voorbij zien drijven en was zo verbijsterd geweest van ontzetting, dat ze niet had gehuild. Ze wist niet of haar vader nog leefde. Haar moeder en Sara Lena waren bij elkaar, dat hoopte ze tenminste, maar van de rest van het gezin gescheiden en ze wist niet waar ze waren en wanneer ze elkaar weer zouden zien, en na al die verschrikkingen huilde ze nu om een verloren bestek en het pepermuntdoosje van haar grootmoeder!

Ze wilde het niet, ze wilde sterk blijven, maar op de een of andere manier was het verloren gaan van deze kleine schatten, haar enige herinnering aan vroeger tijden die mooi en goed waren geweest, de druppel die de emmer deed overlopen en Andrea huilde urenlang alle doorstane ellende uit.

*

In de krant bij dominee De Beukelaar las Andrea alle dagen wat er in het rampgebied gebeurde. De koningin kwam op bezoek en ook de prins. Er werden dijken hersteld, grote gaten in de dijken werden gedicht met caissons en uiteindelijk werden de ondergelopen polders

weer drooggemalen. Uit de hele wereld kwam er volop hulp en steun naar het zwaar getroffen rampgebied. Overal in de kranten verschenen advertenties van mensen die op zoek waren naar hun uit het oog verloren familieleden. Ook de dominee zette een advertentie, in de hoop dat zijn logees iets zouden horen. Thona voelde zich erg verloren zonder haar familie en klampte zich vast aan Andrea. Langzaam, heel langzaam, probeerden ze alles te verwerken, wat ze hadden geleiden. Soms hadden ze heimwee, en verlangden ze terug naar een huis dat er niet meer was.

Er kwamen houten huizen uit Scandinavië, die op veilige plekken werden neergezet, zoals in het duingebied van Schouwen-Duiveland, of vlak bij Zierikzee, en later ook bij de drooggemalen kleine dorpskernen. Deze barakkenkampen werden zodra dat kon, bevolkt door herenigde families. In dorpskernen waar huizen overeind gebleven waren en die droogvielen, kwamen de mensen zo snel als het maar kon terug, om schoon te gaan maken, en om de bezittingen naar beste kunnen te herstellen.

Veel boerenzonen hielpen mee met het herstel van de dijken, met het ruimen van kadavers van de vele verdronken dieren, en het bergen van de menselijke slachtoffers, die een voorlopig graf kregen om verspreiding van ziekten te voorkomen. Veel verdronken mensen werden zelfs na maanden nog herkend aan de kleren die ze droegen, hun trouwring, of een sieraad. Meer dan 1800 mensen waren verdronken, werd langzamerhand bekend.

Een eindeloos lange zomer leefden de drie geredde drenkelingen met hun onstuitbare verdriet in grote onzekerheid bij het domineesgezin. Steeds weer kregen ze de meest verschrikkelijke verhalen te horen, over wat andere mensen hadden meegemaakt. Er waren mensen die alleen waren overgebleven van een heel gezin. Hoe zou hun verdere leven er in vredesnaam uit moeten zien? Veel eilanders waren verbit-terd geraakt over wat zij hadden moeten doorstaan. In de oorlog was er een vijand geweest, die men de schuld kon geven van verliezen en doorstane ellende. Die was er nu niet. En was het dan Gods wil, zoals soms werd gepreekt? Hadden de eilanders zo zwaar gezondigd, dat deze zondvloed door henzelf over zich was afgeroepen? Veel Zeeu-

wen kwamen door die vragen danig met hun geloof in de knoop.

De zee was de oorzaak van dit alles, meende Andrea met weer veel anderen, want al eeuwenlang gaf en nam de zee naar believen. Daartegenover stond de mens bijna machteloos. Het was lang chaotisch in het rampgebied, hulpverleners liepen elkaar soms voor de voeten of werkten elkaar tegen. Zelfs het Rode Kruis, dat zoveel goed deed, ontkwam daar soms niet aan. Politie, brandweer en Rode Kruis hielpen, maar ook talloze vissers, radioamateurs, boeren en de plaatselijke artsen raakten soms overwerkt.

Toen kwam de dag dat ze een berichtje kreeg van haar moeder. Ze was met Sara Lena ondergebracht in Baarn, vlak bij paleis Soestdijk. Sara Lena was eenmaal op het paleis geweest, samen met heel veel andere geredde kinderen, waar kleren werden uitgedeeld, zelfs kleren van de prinsessen werden weggegeven.

Gaandeweg groeide echter overal het besef, dat het verdrinken land moest worden terug veroverd op de zee. De ravage zou weer moeten verdwijnen en het land moest weer vruchtbaar worden gemaakt, al zou al dat zoute water nog jarenlang invloed hebben op toekomstige oogsten. De verdrinken polders van deze vreselijke ramp zouden weer vruchtbaar land moeten worden. Er zouden ooit weer koeien lopen in grazige weiden. Er moesten nieuwe, steviger dijken in en rond de polders komen, want dit mocht nooit, werkelijk nooit meer gebeuren. Men sprak over een deltaplan.

In de loop van die zomer werden steeds meer dijkgedichten en verbindingswegen hersteld. Steeds meer barakkenkampen werden opgezet en nu er weer contact was met moeder en haar zusje, kwam ten slotte een mooie dag, dat ze een noodbarak kregen toegewezen. Een dag, waarop ze weer vertrokken bij het gezin De Beukelaar en waarop ze vol hoop en verwachting terugkwamen op hun eiland, dat ze kort na de ramp zo ontredderd achter zich had moeten laten.

Bijna in diezelfde dagen kwam echter ook het bericht, dat vader eindelijk gevonden was, en net als zo veel anderen aan de voet van een dijk in een voorlopig graf was gelegd.

Toch zouden Andrea en Alfons nooit de dag vergeten, waarop ze in Zierikzee hun moeder en zusje weer zagen. Thona was met hen mee

gereisd. Ze had inmiddels vernomen, dat haar vader altijd op het eiland was gebleven, dat haar moeder en broertjes en zusjes allen de ramp overleefd hadden. Het gezin Flikweert kreeg een barak toegewezen in hetzelfde kamp, en Thona reisde met hen mee terug naar het eiland.

Ze huilden allemaal, toen ze de desolate verwoesting zagen, maar een mens is sterk, krachtiger dan men denkt en de opbouw was begonnen.

Zodra ze daar hun intrek hadden genomen, werd de barak sober ingericht met gekregen spulletjes, hoewel er geld werd uitgekeerd aan mensen die alles verloren hadden. Maar dat was niet veel en zuinig als boerenmensen waren, werd daarvan zo min mogelijk uitgegeven, want ooit zouden hun boerderijen zijn herbouwd en wilden ze weer gaan boeren. Dan moest het land worden bewerkt, dan moesten er nieuwe beesten komen om de verdronken dieren te vervangen. Ooit, ooit zou het leven weer worden als vroeger, en dat was de strophalm waaraan ze zich vasthielden. Dat en de uitgedeelde Bijbels, waarin veel gelezen werd in de hoop er steun en troost uit te kunnen putten.

Zomaar op een zondagmiddag, toen ze pas in het barakkenkamp woonden, kreeg Andrea een idee. Het kwam door moeder, die haar granaten ketting koesterde. 'Het is een erfstuk van grootmoeder,' vertelde ze graag. 'Het is het enige wat we nog hebben van vroeger, Andrea. Het is mijn dierbaarste bezit geworden en ooit, als ik er niet meer ben, is het granaten snoer voor jou en weer later voor jouw oudste dochter.'

'Het is zo jammer dat ik het zilver ben kwijtgeraakt, moeder.' Na lange tijd dacht Andrea ineens weer aan het verloren geraakte zilver. 'Ik dacht dat ik het gered had, maar ergens onderweg is het alsnog verloren gegaan en ik weet echt niet meer waar. Het laatst, voor zover ik het me kan herinneren, heb ik het bij mij gehad in het bakhuis van Nooitgedacht. Maar...'

Ineens daagde het haar. Ze schreef binnen het uur een brief. Misschien, heel misschien, was het zilver daar achtergebleven en wist die aardige jongeman, Job heette hij, wat er met hun zilver was gebeurd?

Twee weken later kwam er een briefje terug. Het zilver dat in het schort was geknoopt, was inderdaad gevonden in het bakhuis en Job van der Poll berichtte, dat zijn ouders het, samen met andere achtergelaten bezittingen, hadden bewaard. Hij wist nu waar ze was gebleven. Hij zou het zilver aanstaande zaterdagmiddag zelf komen brengen.

Toen ze het berichtje terugkreeg, was het al zaterdagmorgen. Dolblij liet ze het aan moeder lezen.

Al enkele uren later keek ze opnieuw in een paar bruine ogen met groene vlekken erin.

‘Andrea?’

Ze knikte sprakeloos.

Hij glimlachte op zijn eigen, rustige manier, die ze zich meteen weer herinnerde. ‘Ik herkende je bijna niet, nu je er niet langer zo verfromfaaid uitziet. Hier. Alles zit nog in het schort. En moeder gaf me een busje zilverpoets mee, zodat je het weer blinkend mooi kunt poetsen.’ ‘Kom binnen, kom binnen,’ hakkelde ze en ze drukte het schort als een kostbare schat tegen zich aan. Daar maakte hij kennis met de anderen en liet hij zich met graagte een kopje koffie voorzetten. Al snel werden over en weer verhalen verteld. Hij vroeg hoe het hen verder was vergaan. Zelf vertelde hij op zijn beurt, dat ze in de eerste week na de ramp meer dan honderd drenkelingen onderdak hadden geboden, en later hadden er mensen op de zolder van de schuur in het hooi geslapen, die in de verdronken polders werkten. Hun eigen bedrijf was als vanouds voortgezet. Natuurlijk had de verzilting van de grond de oogst beïnvloed in het kleine gedeelte van het eiland waar het droog gebleven was. En hij was eerlijk, Nooitgedacht was de mooiste hoeve in de omgeving en alle dagen dankten ze God, dat het oude familiebezit gespaard was gebleven. Ooit zou de boerderij van hem zijn, vertelde Job. Hij had alleen een zusje gehad, dat in de oorlog aan tyfus was overleden. Ja, hun hoeve was gespaard gebleven en er zouden nauwelijks dankbaarder mensen zijn in de omgeving dan de familie Van der Poll, maar ook zij hadden verdriet gekend en verlies geleden.

Ondertussen had Andrea de vieze lap die ooit een mooi wit schort was geweest, van haar kleine zilverschat geknoopt en ze voelde dat ze een dikke keel kreeg toen ze de bekraste lepel en de oude vork met de afgesleten tanden naar haar moeder schoof. Het pepermuntdoosje was open, gelukkig maar, er was daarom geen zout water in achtergebleven.

Moeder streelde het zilver met haar handen. 'Dit is alles nog van vroeger,' snifte ze aangedaan. 'Dank u, mijnheer Van der Poll. Ik ben er zo blij mee. Er zit een geheim vast aan ons oude familie-zilver, weten jullie dat?'

'Wat dan?' wilde Sara Lena meteen weten.

Moeder lachte, en trok haar jongste dochter aan het oor. 'Ooit ben je groot genoeg om dat te horen, maar als ik het je nu vertel, worden die mooie oortjes van je bloedrood.'

'Geheimen, ik ben dol op geheimen,' giechelde Sara Lena, om meteen natte ogen te krijgen. 'Nu zal Fransina het nooit weten.'

'Het ergste is, dat we geen foto's hebben kunnen redden,' vertelde Andrea met een kleur van verlegenheid aan Job. 'Geen foto van mijn vader, niet van Fransina, geen foto van de grootouders. Alles is weg, helemaal weg.'

Hij knikte begrijpend. 'Sommige mensen vinden nog wat spulletjes terug, als hun bezittingen eindelijk zijn drooggevallen,' vertelde hij bedrukt. 'Soms niet meer dan een paar gebroken tegeltjes, wat half vergaan kinderspeelgoed, maar het wordt meegenomen en gekoesterd als de grootste schat.'

Andrea knikte en zweeg omdat ze een dikke keel kreeg van emotie. 'Het meest opvallende was, dat er na de ramp geen avondklok werd ingesteld,' vertelde Job verder, want wat er allemaal op het eiland was gebeurd nadat ze daar vandaan waren geëvacueerd, wisten ze nauwelijks omdat het kleine menselijke leed de kranten niet haalde. 'Er werd niet geplunderd.'

'Mevrouw De Oude, mag ik uw dochters een dagje op komen halen, om op Nooitgedacht te kijken? Misschien verdwijnen dan je akelige herinneringen wat meer naar de achtergrond, Andrea.'

Ze bloosde onder zijn blik.

‘Mag ik ook mee?’ riep Alfons prompt.

Moeder De Oude glimlachte, terwijl ze van de een naar de ander keek. ‘Dat is aardig van u, mijnheer Van der Poll. Ik ken de boerderij wel, van vroeger nog. Maar de polder?’

Hij knikte. ‘De polder is anders. De komende winter resten ons nog heel veel puin, een dikke laag slib en elders stuivende zandvlakten. De bomen, de planten, alles is doodgegaan en moet worden gerooid. Er moeten nieuwe wegen worden aangelegd en nieuwe sloten worden gegraven. Vernielde boerderijen moeten worden herbouwd, de waterhuishouding opnieuw geregeld. Eer Schouwen weer een land is waarop geboerd wordt, zijn we een paar jaar verder.’

De oudere vrouw knikte. ‘Fons is zeventien. Hij heeft werk gevonden bij een timmerwerkplaats hier in Zierikzee. Daar leert hij veel van en het doodt de tijd tot we terug kunnen gaan. Over een jaar of twee, drie is Alfons oud genoeg om het bedrijf van zijn vader voort te kunnen zetten. Hij kan met behulp van knechten zelf boeren. Op een gegeven moment zal hij wel trouwen en tot die tijd zal ik voor hem zorgen en Andrea kan me helpen. Nietwaar, meisje?’

‘Natuurlijk, moeder.’

‘Het kan zijn dat uw dochter trouwt,’ grinnikte Job. ‘Ze is een van de mooiste boerendochters die ik ooit ben tegengekomen, en nog lief bovendien. Misschien krijgt u een heel aardige schoonzoon.’

‘Andrea is kieskeurig,’ mompelde moeder De Oude, terwijl ze van de jongeman naar haar oudste dochter keek. ‘Denk je soms zelf aan die mogelijkheid?’

Nu kreeg Job een kleur en Andrea misschien nog meer, maar om verdere plagerijen te voorkomen, maakte hij snel dat hij wegwam.

Hij kwam haar nog een paar keer opzoeken, met het excuus dat hij een boodschap had in de stad en misschien was dat waar of juist niet, maar Thona plaagde haar vriendin graag dat ze een aanbieder had. Trouwens, ook Thona had iemand leren kennen in het barakkenkamp, ene Bram Hage, die kwam van een boerderij uit Oosterland, dus Andrea kon de plagerijen heel goed pareren met tegenaanvallen. Langzaam begonnen de meisjes aan de nieuwe routine te wennen.

Moeder De Oude leed het zwaarste. Ze had haar man en een dochter verloren in een en dezelfde nacht. Dat kwam een mens nooit meer helemaal te boven, maar zoals zovele andere eilanders zocht en vond ze troost in haar sterke geloof.

Op een mooie zaterdag laat in september reed Job van der Poll onverwacht voor met een lege boerenwagen. ‘Natuurlijk is iedereen best in staat om naar Noordgouwe te lopen en ook weer terug,’ lachte hij, ‘maar mijn moeder vond het wel gezellig als u mee wilde komen, mevrouw De Oude.’

‘Zeg toch gewoon juffrouw, dat ben ik gewend. Mevrouw klinkt veel te deftig.’

‘De tijden veranderen, mevrouw De Oude. Het wordt langzamerhand gemeengoed alle getrouwde vrouwen met mevrouw aan te spreken, en juist de ongetrouwde jongedames met juffrouw. Dus u bent mevrouw De Oude, of u dat nu erg deftig vindt of niet, en Andrea...’ hij bloosde weer een beetje, ‘is juffrouw De Oude.’ Hij trok Sara Lena aan haar vlecht. ‘En ja, jij bent ook een juffrouw De Oude.’

‘Mag Thona mee?’ vroeg Andrea haastig.

‘Natuurlijk. Tot mijn wagen vol is, mag iedereen mee.’

‘Bram dan?’ opperde Andrea aarzelend.

‘Wie mag Bram dan wel wezen? Je gaat toch niet beweren, dat je hier een vrijer aan de haak hebt geslagen?’

Sara Lena giechelde. ‘Dat wil je het liefst zelf zijn, nietwaar?’

Het meisje kreeg vanzelfsprekend geen antwoord op haar nogal brutale opmerking.

Het was een heerlijk ritje. Ze werden op Nooitgedacht allerhartelijkst verwelkomd en er was koffie met cake. Maar onvermijdelijk kwam het moment, dat het hele gezelschap naar de dijk liep, naar de plek waar ze kort na de ramp weer vaste grond onder de voeten hadden gekregen, toen de vissersboot hen van het dak had gered. Alle lach en plagerijen verdwenen bij de desolate aanblik van het land, waar ze waren geboren en getogen, waar ze vader, hun oom Iman en Fransina aan de boze golvenmassa hadden moeten afstaan en waar nu een gapende leegte, puin en wrakhout was achtergebleven. Geen enkele oude boerderij was meer te bekennen in deze desolate verlaten vlak-

te. Andrea voelde de emoties haar keel dichtknijpen, en op dat moment kwam er een arm om haar middel.

Het was Job, ze wist het zonder hem aan te kijken. ‘Huil maar. Het is vreselijk wat er is gebeurd en een mens moet dat verwerken. Maar bedenk, Andrea, dat er altijd weer een toekomst is, ook voor jou, ook voor mij. En misschien wel voor ons samen.’

De watersnoodramp van 1953 verandert het leven van veel mensen voorgoed. Een jonge vrouw verliest meer dan enkele familieleden, maar weet het familiezilver te redden.

Andrea en Job van der Poll hebben elkaar tijdens de watersnoodramp van 1953 leren kennen. Daarbij speelde het zilver dat Andrea redde uit het ouderlijk huis een belangrijke rol. Nu zijn ze in de tachtig en hebben een schare aan familie om zich heen, waarbij ieder zijn eigen problemen te verwerken heeft.

Kleindochter Andrea werkt bij haar oom op de camping en leert daar Marnix van Vessem kennen. Door een misverstand bekoelt de relatie echter. Andrea zoekt afleiding en gaat op zoek naar het geheim achter het familiezilver van haar grootmoeder. Dat heeft verrassende gevolgen.

Gerda van Wageningen is Nederlands bekendste schrijfster van historische en romantische boeken. Deze bestseller, gebaseerd op historische feiten, ademt Gerda's liefde voor geschiedenis en bevestigt wederom haar positie.

‘Een historische roman waarin de lezer een goed sfeerbeeld krijgt van een familie die moet vechten tegen de armoede aan het begin van de 20^e eeuw.’

– NBDIBiblion over *Verboden brieven*

NUR 340

ISBN 978-9401905763

9 789401 905763

Z&K

www.zomerenkeuning.nl